

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 2: De bibliothecaris

**Gio van Creij
Hans van Duijnhoven
Mari Nelissen
Marina Polderman**

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Nederland. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 2: De bibliothecaris

Gio van Creij, Hans van Duijnhoven,
Mari Nelissen, Marina Polderman

December 2014

OVER DE AUTEURS

Gio van Creij is bibliothecaris en directeur/bestuurder van de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Hans van Duijnhoven is bibliothecaris en bibliotheekmanager bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Mari Nelissen is bibliothecaris en voorzitter Raad van Bestuur bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Marina Polderman is specialist bibliotheekvernieuwing bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken en lid van de Innovatieraad van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken.

Lijst

Ik heb een lijst van vragen opgesteld
waarop ik het antwoord niet zal weten,
of omdat het er te vroeg voor is
of omdat ik het niet kan bevatten.

Die lijst van vragen is lang, roert
belangrijke en minder belangrijke kwesties aan,
en omdat ik u niet wil vervelen
doe ik er maar een paar uit de doeken:

Wat was werkelijk
en wat hoogstens schijn
op dit schouwtoneel
van en onder de sterren,
waar behoudens een toegangskaartje
ook een uitgangskaartje is vereist;

hoe zit het met de hele levende wereld
die ik niet met een andere levende
zal kunnen vergelijken;

waarover zal de krant
van morgen schrijven;

wanneer houden de oorlogen op
en wat komt ervoor in de plaats;

aan wiens vinger zit
mijn trouwring nu,
mij ontstolen - verloren;

waar is de plaats van de vrije wil,
die het klaarspeelt er tegelijk
te zijn en niet te zijn;

hoe zit het met tientallen mensen -
hebben we elkaar werkelijk gekend;

wat probeerde M. mij te zeggen
toen ze niets meer zeggen kon;

waarom hield ik slechte dingen
voor goede
en wat heb ik nodig
om me niet meer te vergissen?

Bepaalde vragen noteerde ik
net voor ik in slaap viel.
Toen ik wakker werd
kon ik ze niet meer lezen.

Soms heb ik het vermoeden
dat het in feite geheimschrift is.
Maar dat is ook een vraag
die me ooit zal verlaten.

Wisława Szymborska

WOORD VOORAF

Ik lees in het boek over het wakker maken van het onwakkermaakbare. Het onwakkermaakbare is onwakkermaakbaar. Een waarheid als een koe. Desalniettemin - hoe onwakkermaakbaar het ook is - dient men volgens het boek altijd pogingen in het werk te stellen om het wakker te maken. Tot mislukken gedoemde pogingen. Maar pogingen.

Met bovenstaande woorden opent de prins een van zijn brieven aan Doornroosje in het prachtige boek van Toon Tellegen (Brieven aan Doornroosje, het citaat is uit de brief van 29 maart). Misschien is dit essay ook wel een tot mislukken gedoemde poging. Omdat we nog voor we aan het schrijven toekwamen, al wisten dat ook wij een deel van het antwoord niet zullen hebben.

Begin 2013 publiceerden wij het eerste deel in deze essayreeks. Een essayreeks over bibliotheken en betrokkenheid. Dit eerste deel was algemeen van aard, over “de” bibliotheek.

We wilden een zoektocht inzetten, omdat het niet zozeer gaat om de vraag of er in de toekomst nog een bibliotheek is, maar om de vraag: welke bibliotheek? Op basis van de eeuwigheidswaarde die een bibliotheek omvat, namelijk lezen, leren en informeren. We stelden onszelf de vraag wat nu de waarde van de bibliotheek is. We kwamen uit bij betrokkenheid; betrokken bibliotheken, die staan voor actieve deelname aan de gemeenschap. Bedoeld om het individu te laten nadenken over zijn plaats in de wereld, over de vraag hoe hij zich verhoudt tot de andere subjecten in de wereld, tot het gezicht van de ander. De waarde van de bibliotheek, zo concludeerden we, is dat de bibliotheek ontsluit, een brug bouwt tussen object en subject. Tegelijk stelden we aan het slot vast dat we daar misschien wel een nieuw ‘soort’ - betrokken - bibliothecarissen voor

nodig hebben. *En met de term bibliothecaris bedoelen wij dan alle medewerkers die werkzaam zijn in de publieke dienstverlening en alle medewerkers die werken ten behoeve van de publieke dienstverlening.*

Dit tweede deel gaat daarom over die bibliothecaris, over de vraag welke rollen de bibliothecaris van de toekomst vervult om een goede (lees: maatschappelijk relevante) bibliothecaris te zijn en welke doelen hij daarmee wil bereiken. In het rapport Cohen, het huidige kompas van de sector, met daarin de schets van de bibliotheek van de toekomst als “knooppunt van kennis, contact en cultuur, wordt gesteld: *‘Ontwikkelingen in de samenleving en in de branche vragen daarnaast ook een groot aanpassingsvermogen van de medewerkers van bibliotheken. Door technologische ontwikkelingen en centralisering verdwijnen traditionele werkzaamheden uit het takenpakket en door verschuivingen in de dienstverlening komen er nieuwe taken bij’* (uit het hoofdstuk De weg naar de toekomst). Deze opmerking vormt voor ons de basis om te gaan kijken waaruit dat aanpassingsvermogen zal moeten bestaan. Welke vaardigheden en welke kennis zal de medewerker van de bibliotheek van de toekomst zich eigen moeten maken om een relevante positie in de samenleving in te kunnen nemen? Op deze kwestie is zeker niet één sluitend antwoord te geven. Maar wij geloven dat in elk geval het stellen van vragen, de vragen waar Szyborska zo mooi over schrijft in het gedicht dat hiervoor is opgenomen, van belang is. Een goede bibliotheek is tenslotte bovenal een bibliotheek van de vragen, en niet gelijk van de antwoorden. Een socratische bibliotheek.

We gaan op struikeltocht, zoals we het in het eerste deel van deze essayreeks noemden. Om vat te krijgen op de bibliotheekmedewerker van de toekomst. Want sinds het opheffen van de bibliotheekacademie, studeert er immers niemand meer af als bibliothecaris. Goed reflecteren op dit onderwerp is in

onze ogen hard nodig voor de bibliotheeksector. Over de bibliotheek van de toekomst verschijnen met regelmaat rapporten, waarin mooie en vaak rake dingen gezegd worden over die toekomst. Maar hoe komen we daar? Hoe gaan we die vormgeven? Met welke medewerkers, en bovenal: welke kennis is daarvoor nodig? Maatschappelijk gezien is deze kwestie zeer relevant en te belangrijk om te laten liggen tot we het zeker weten. Het mag niet onwakkermaakbaar blijven. Dit essay vormt dan ook een aanvulling op het rapport Cohen, een bijlage, een appendix. Een poging het onwakkermaakbare wakker te maken.

DUIZELING

Wie bibliotheken en betrokkenheid zegt, heeft het over kennis. Kennis van bronnen, kennis om die bronnen te duiden, kennis om de collectie te verbinden met de mensen in je samenleving. Dat is het startpunt van ons denken over de bibliothecaris. Dus niet zozeer over instrumentele kennis van marketing, communicatie, etc. Die kennis is óók van belang, maar daarover is reeds veel gepubliceerd en vormt niet de kern van het vak van de bibliothecaris. Wat wel tot de kern van onze vakkennis behoort - maar waar we hier verder ook niet op in zullen gaan - is de praktische kennis van het kunnen maken en gebruiken van de catalogus. Dat is zeer relevant en onmisbaar voor het vak, maar staat in dit essay niet op de voorgrond. Wij willen - beter gezegd wilden - het hebben over de kennis die nodig is om de collectie te kunnen toepassen in de bibliotheek in de 21^e eeuw. De stap ná de catalogus. Maar al pratend en denkend kwamen we echter tot de conclusie dat het niet zozeer kennis is die centraal moet staan, maar veeleer de vragende houding die nodig is om kennis te verwerven. Want als er iets snel verouderd in onze maatschappij dan is het wel kennis. Wat je gisteren leerde, is vandaag al weer verouderd. Maar wat altijd nodig is, is een open houding om kennis op te doen. Wat die kennis dan ook is. In welke richting, in welk vakgebied, dat is ondergeschikt. Het gaat om het willen omarmen van alles wat beschikbaar is aan kennis.

En daar weer aan voorafgaand ligt de vraag wat nu eigenlijk de taken zijn van de bibliothecaris van de toekomst. Voor die taken heb je een bepaalde houding nodig en met die houding bereik je weer bepaalde kennis om die taken uit te kunnen voeren. Enfin, soms duizelde het de schrijvers van dit essay ook een beetje. Uit een mailwisseling naar aanleiding van een eerdere tekstversie:

“Is dit inderdaad waar we het over wilden hebben? Zou het niet eerst en vooral moeten gaan over de vraag wat een bibliothecaris in de toekomst eigenlijk moet doen? Daaronder ligt dan natuurlijk de vraag welke kennis en vaardigheden daarvoor nodig zijn, maar ik denk dat het beter lukt om dat op te schrijven als we eerst goed hebben uitgedacht waaruit het werk van een bibliothecaris in de toekomst bestaat. In onze visie dan, hè. Dan kom je namelijk vanzelf op allerlei zaken, zoals vragen stellen aan de lokale gemeenschap, kwesties aan de orde stellen, mensen inspireren, mensen uitnodigen tot kennisontwikkeling en kenniscreatie, mensen helpen de wereld om hen heen te begrijpen, mensen helpen tot nieuwe inzichten te komen etc.

Als bibliotheek manieren bedenken om de kennis en inzichten die mensen opdoen in of door de bibliotheek vast te leggen en te delen met andere mensen. Omdat je dan van kenniscirculatie kunt spreken. Binnen de bibliotheeksector is al dat gedachtegoed nog echt revolutionair, dus ik denk dat we eerst goed uit moeten leggen waarom we dat als de nieuwe taken van de bibliothecaris beschouwen en wat we ermee beogen.”

Dat werd het uitgangspunt van dit essay. Kijken naar de nieuwe taken van de bibliothecaris en welke houding daarmee gemoeid is.

De opbouw van het essay is als volgt. Als eerste kijken we naar de functie van een bibliothecaris in een betrokken bibliotheek. Daaruit vloeien een aantal rollen voort die de bibliothecaris idealiter zou vervullen. En door een goede uitoefening van die rollen bereikt een bibliothecaris bepaalde doelen in relatie tot de gebruikers van de bibliotheek. Die doelen maken we hier ook expliciet. Om die doelen te bereiken is bovenal een bepaalde houding nodig, zullen we beargumenteren.

Tot slot kijken we naar de praktische vraag van het 'hoe', die we hier puur vanuit onze eigen bibliotheekorganisatie beantwoorden: namelijk hoe wij binnen de Noord Oost Brabantse Bibliotheken proberen die rollen en de doelen te vervullen.

FUNCTIE

In het inmiddels twintig jaar oude 'Beroepsprofiel bibliothecaris openbare bibliotheken' (1994) worden vijf hoofdgebieden van beroepsuitoefening van de bibliothecaris aangewezen, te weten:

- vraagontwikkeling
- collectievorming: selectie, acquisitie en sanering
- ontsluiting van de collectie: catalogusbouw, presentatie en promotie
- inlichtingenwerk: inlichtingenwerk sec, documentaire advisering, documentair zoekwerk, advisering aan groepen en instellingen
- uitleen: uitleen, logistiek beheer, mediaverwerking

Wanneer de openbare bibliotheek zich (nog meer) wil ontwikkelen tot een betrokken bibliotheek (zie het eerste essay) en daarmee tot een plaats van verbinding, dan zijn het vooral het hoofdgebied vraagontwikkeling en advisering (deze term heeft onze voorkeur ten opzichte van inlichtingenwerk) die in de toekomst van belang zullen zijn.

Collectievorming en ontsluiting van de collectie zullen nog steeds belangrijk zijn, maar niet meer zozeer op het niveau van de individuele bibliothecaris.

Ook de uitleen zal steeds verder terug lopen en zal in de toekomst niet meer tot de kerntaken van een bibliothecaris horen.

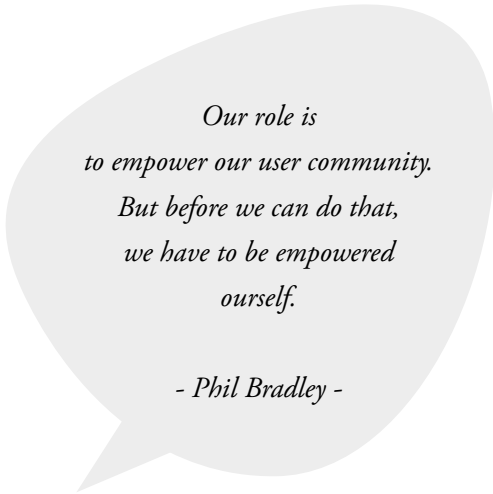
Vraagontwikkeling en advisering vragen in onze ogen dus aandacht. Onder vraagontwikkeling wordt in het Beroepsprofiel het 'scannen' van de omgeving van de bibliotheek verstaan. Voor ons ligt hier vooral het zwaartepunt op het ontdekken en bijhouden van relevante en actuele maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving en in het werkgebied. Of het nu gaat om een probleem in het plaatselijke dorp of juist de conflicten die zich afspelen op mondiaal niveau; de bibliothecaris scant de omgeving in brede zin van het woord en is op de hoogte van wat er speelt.

Advisering is volgens het Beroepsprofiel gericht op "het verhelderen en articuleren van vragen van gebruikers. Het behelst tevens het expliciet adviseren van gebruikers. Tot het domein van de advisering kunnen de dieptevragen gerekend worden: vragen over een specifiek document of over een thema met een specifieke aanduiding; vragen waarop meerdere antwoorden te geven zijn of waarvoor uitgebreid zoekwerk nodig is." Die definiëring is twintig jaar later nog steeds adequaat.

Vraagontwikkeling en advisering waren vroeger vooral gericht op de collectie binnen de muren van de bibliotheek: we begonnen met een collectie vormen, daarna kwam het stamboek om daar ordening in aan te brengen, een gealfabetiseerde kaartenbak was een grote stap voorwaarts en vervolgens kwamen er ook elektronische collecties bij. Die collectie blijft maar groeien: de fysieke collectie is groter dan de collectie binnen de eigen bibliotheekmuren (alles is aan te vragen) en de digitale collectie is niet alleen dat wat de bibliotheek aanbiedt als elektronische bestanden en e-books, maar in feite al het digitale materiaal dat beschikbaar is. Een volgende recente stap is het uitbreiden van de collectie met kennis van mensen van het eigen werkgebied. Ook die kennis is onderdeel van de collectie geworden en proberen we tegenwoordig op een

eigentijdse manier te ontsluiten (zie het project Kennismakers verderop in dit essay). Al met al is de collectie dus enorm verrijkt en dat biedt allerlei kansen voor de bibliothecaris van de toekomst. De collectie is tegelijk dus ook een stuk complexer geworden, en in die complexiteit zoeken bibliotheken een weg: welke rol gaan we vervullen om mensen te gidsen door die collectie?

Met vraagontwikkeling en advisering op het gebied van de collectie kan een bibliothecaris zich onderscheiden, een betrokken bibliothecaris worden, “om het individu, het subject, te laten nadenken over zijn plaats in de wereld, over de vraag hoe hij zich verhoudt tot de andere subjecten in de wereld, tot het gezicht van de ander.” (citaat uit het eerste essay). Maar wat is daar nu voor nodig?

A large, light gray speech bubble graphic with a tail pointing towards the bottom left, containing the following text.

*Our role is
to empower our user community.
But before we can do that,
we have to be empowered
ourselves.*

- Phil Bradley -

ROLLEN

Om de functie van bibliothecaris goed uit te oefenen vervult een bibliothecaris eigenlijk verschillende rollen. Elke dag weer, steeds switchend tussen een diversiteit aan rollen. In zijn manifest *Stop Stealing Dreams* geeft Seth Godin een visie op de bibliothecaris van de toekomst. En daarbij formuleert hij op een mooie manier een aantal rollen voor (toekomstige) bibliothecarissen, namelijk:

1. Producent: zorg dat er iets tot stand komt wat er van tevoren niet was
2. Impresario: zorg dat je de juiste mensen en zaken met elkaar verbindt en ze op het juiste moment aanwezig zijn
3. Leraar: wees en ontwikkel je tot iemand die uitleg kan geven
4. Conciërge: faciliteer datgene wat in je bibliotheek plaatsvindt
5. Connector: verbindt zaken aan en met elkaar (overkoepelende functie van 1 t/m 4)

In haar presentatie over de rol van de bibliothecaris voegt Sarah Visintini daar in onze ogen twee mooie rollen aan toe: die van participant en van student: “Librarians need to be constantly updating and expanding their knowledge and skills in order to be able to serve and relate to their patrons”.

Het zijn deze ‘petten’ die een bibliothecaris steeds weer opzet om zijn adviserende en verbindende functie te kunnen vervullen. Idealiter kan een bibliothecaris deze rollen binnen één persoon vervullen, maar in de praktijk zal het ook vaak blijken dat de ene bibliothecaris beter is in de rol van leraar en de andere in de rol van connector. Als alle talenten in het team binnen je bibliotheek voldoende aanwezig zijn, dan hoeft dat geen probleem te zijn.

DOELEN

Wat wil een bibliothecaris nu bereiken met het vervullen van deze rollen? Daarvoor is het goed om naar de vijf functies van de openbare bibliotheek te kijken zoals die zijn verwoord in de Openbare bibliotheek tien jaar van nu (Huysmans & Hillebrink) en ook in de nieuwe bibliotheekwet (2015) zijn opgenomen. De functies nog even opgesomd:

1. ter beschikking stellen van kennis en informatie;
2. bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
3. bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur;
4. organiseren van ontmoeting en debat;
5. laten kennis maken met kunst en cultuur

Ten grondslag aan deze functies liggen de bronnen, de collecties - al of niet gedigitaliseerd. Lezen - leren - informeren worden hierbij vaak aangehaald als het primaire doel van de openbare bibliotheek. Het organiseren van ontmoeting en debat en het laten kennis maken met kunst en cultuur worden soms als afgeleiden hiervan gezien. Het primaire doel van de bibliothecaris is mensen te laten lezen, leren en informeren. Op allerlei niveaus. Daaronder zitten nog secundaire doelen en die zijn mooi weergegeven door Huysmans (2013). Huysmans stelt in “De maatschappelijke opdracht van de openbare bibliotheek in de 21^e eeuw: een voorstel ter discussie” dat van de bibliotheekfuncties de tweede functie, educatie en ontwikkeling, op gelijke voet staat met de overige vier. Hij citeert de meest recente richtlijn voor openbare bibliotheken van de internationale bibliotheekfederatie IFLA: *“The need for an agency available to all, which provides access to knowledge in printed and other formats such as multimedia and Internet sources, to support formal and informal education, has been the reason for the foundation and maintenance of most public libraries and remains a core purpose for the public library.”*

Huysmans stelt dat het van belang is om ontwikkeling en educatie van elkaar te onderscheiden: “In het liberaal-humanistische ideaal is het de opdracht van ieder individu zichzelf te ontwikkelen: zelfontplooiing. Educatie is een maatschappelijke voorziening om die individuen daarbij (al dan niet verplicht, tot een zekere leeftijd) bij te staan.” De drie dimensies die hij onderscheidt voor (zelf)ontwikkeling zijn interessant in het licht van wat een bibliothecaris met zijn functie (idealiter) wil bereiken:

Epistemische dimensie:

gericht op het ontwikkelen van kennis: ontwikkelen van de eigen kennis, op basis van rationele gronden en juiste, intersubjectief geverifieerde informatie;

Ethische dimensie:

gericht op het richting geven aan het handelen: het ontwikkelen van richtlijnen over wat men - in de handelingsvrijheid die men heeft - wel en wat men niet behoort te doen.

Esthetische dimensie:

gericht op het ontwikkelen van smaak en het kunnen oordelen over de schoonheid en kwaliteit van creatieve uitingen.

Een toekomstige bibliothecaris zou als doel moeten hebben om bij te dragen aan de ontwikkeling van mensen, door het ontwikkelen van kennis te stimuleren, door richting te geven aan handelen en door het ontwikkelen van smaak.

Hoe doen we dat? Huysmans maakt binnen de dimensies een onderscheid tussen verbreding en verdieping; verbreding als het zich vertrouwder maken met een breder palet aan onderwerpen, standaarden en genres; verdieping als het zich vertrouwder maken binnen een onderwerp, standaard of genre.

In het artikel benoemt hij allerlei faciliteiten die de openbare bibliotheek aanbiedt (of zou kunnen aanbieden) ter ondersteuning van die persoonlijke ontwikkeling. In dat schema staan weinig verrassingen en het is gemakkelijk om te zeggen “dat doen we dus al”. Maar het is de vraag in hoeverre we dit doen in relatie tot die steeds uitdijende (en daarmee complexer wordende) collectie waar we hiervoor over schreven. En vaak huren bibliotheken mensen in om bijvoorbeeld cursussen of workshops te geven. Dat is waardevol, maar het zou de kracht van de bibliotheek nog versterken als meer bibliothecarissen zelf de ruimte zouden krijgen om die rollen te vervullen en daarmee de beoogde doelen te verwezenlijken. Daarmee veranker je je bibliotheek echt in de samenleving en wordt de bibliothecaris een vertrouwde gids in een wereld van informatieovervloed. Een betrokken bibliothecaris in een betrokken bibliotheek. Iemand die een verhaal kan vertellen en mensen kan verbinden rondom verhalen. Iemand die mensen kan voeden met de dilemma’s waar we voor staan. Een gids, om het kort en krachtig te verwoorden.

HOUDING

Om die rollen als bibliothecaris te vervullen en daarmee een bijdrage te leveren aan het idee van een betrokken bibliotheek gaat bovenal een bepaalde houding vooraf. In het twintig jaar oude Beroepsprofiel staan de volgende houdingsaspecten vermeld: klantgericht, representatief, onderzoekend, beherend, communicatief, doelgericht. Een betrokken bibliothecaris in de 21^e eeuw heeft in onze ogen vooral een onderzoekende, doelgerichte, open houding nodig. Beherend kunnen we uit dat rijtje schrappen (al blijft het beheren van

een collectie altijd een onderdeel, maar dat is geen houdingsaspect). Je moet als bibliothecaris willen onderzoeken. Deuren durven openen die nog dicht zijn. Daar achter kijken. Twijfelen. En weer verder gaan. Iets durven uitleggen in de rol als leraar. Mensen uitdagen verder te kijken dan dat wat ze al kennen. CILIP-voorzitter Phil Bradley stelde vorig jaar in Bibliotheekblad: *“We moeten oprechte belangstelling tonen voor al die nieuwe hulpmiddelen en bronnen. Laatst gaf ik een lezing over Google+. Iemand zei: “O no, not another social network I have to understand. Dat had deze persoon vast niet gezegd bij het verschijnen van een nieuw naslagwerk of databestand. Voor mij is zo’n houding onbegrijpelijk. Wees nieuwsgierig naar de kansen die nieuwe hulpmiddelen bieden, speel ermee, raak ermee vertrouwd. (...). Our role is to empower our user community. But before we can do that, we have to be empowered ourself.”* (Bibliotheekblad 5, 2013) (CILIP staat voor the Chartered Institute of Library and Information Professionals en is de Britse belangenorganisatie van bibliothecarissen, informatieprofessionals en kennismanagers).

Hoe doe je dat? Hoe empoweren we onszelf? Bradley zelf geeft als oplossing: Door in het diepe te springen, door de handschoen op te pakken die real time media ons toewerpen. Een van de intrinsieke kenmerken van de ware informatieprofessional is nieuwsgierigheid, de hang naar kennis, de behoefte kennis over te dragen op anderen. Dat is onze kracht, ons kapitaal, daarop moeten we focussen. Wat Bradley betoogt sluit naadloos aan bij de visie die wij hier willen verdedigen, namelijk dat er een bepaalde houding voorafgaat aan het goed kunnen vervullen van de taken in de nieuwe bibliotheek.

David Lankes, die veel wordt geciteerd vanwege zijn visie op de missie van de bibliothecaris “to improve society through facilitating knowledge creation in their communities” heeft die houding mooi gedefinieerd, door een aantal waarden (values) vast te stellen die ten grondslag liggen aan de professie van de bibliothecaris. De waarden die Lankes noemt als grondslag zijn de volgende:

- toewijding aan leren (“to become a librarian is to become a lifelong learner”)
- openheid (transparant en beschikbaar zijn)
- intellectuele vrijheid en veiligheid (openheid voor andere gezichtspunten: “the library must be a place not only for majority views but also the dissident voice”)
- intellectuele eerlijkheid (“as a librarian you will provide the best information available to you, making clear that you have a bias, and then be open to new evidence or approaches”).

Daar valt weinig aan toe te voegen. Het zijn deze waarden die aan het werk van een bibliothecaris ten grondslag moeten liggen.

Een mooi voorbeeld van bibliothecarissen die deze houding serieus nemen is het initiatief van de superbibliothecarissen¹, die “lezen bevorderen door zich met hun expertise te profileren als gids en inspirator voor lezers die meer willen weten over een bepaald onderwerp of een bepaalde schrijver. Zij doen dit in de bibliotheek, daarbuiten en door gebruik te maken van de netwerkkracht van internet”. (Superbibliothecarissen: Inspireren, verbinden en delen, Bibliotheekblad 7, 2014).

WERKVORMEN

Hoe gaan we dat nu in de praktijk doen? Hoe zorgen we dat we ons ontwikkelen tot betrokken bibliothecarissen om daarmee de doelen te bereiken zoals we die hiervoor hebben geformuleerd? Wat we hierna zullen beschrijven is de praktijk bij onze eigen bibliotheekorganisatie, de Noord Oost Brabantse Bibliotheken. Deels komt dit overeen met andere bibliotheekorganisaties, deels zijn we hierin uniek. Omdat we regelmatig vragen krijgen hoe we dat doen, leek ons dit een mooie plaats om hier wat nader op in te gaan.

We maken in de hoe-vraag een onderscheid tussen vier zaken, te weten:

- scholing
- functieprofielen
- nieuwe medewerkers
- experimenten

Scholing

Vorig jaar zijn wij binnen de Noord Oost Brabantse Bibliotheken begonnen met een scholingsaanbod voor medewerkers. Medewerkers worden diverse keren per jaar intern geschoold. Het overgrote deel van deze workshops wordt verzorgd door eigen medewerkers met de benodigde inhoudelijke expertise. De workshops zijn ingedeeld in drie categorieën, te weten digitale workshops (digitaal inlichtingenwerk, tablet workshops, social media, etc.), vakgerelateerde workshops (programmeren, kracht van verhalen, boekenproeven etc) en ondersteunende workshops (denk aan projectmatig werken, netwerken). Steeds met de eeuwigheidswaarde van lezen, leren en informeren als uitgangspunt. Toch is ook dit aanbod nog niet toereikend als het gaat om de vakkennis en specifiek als het gaat om het bijblijven op collectiegebied en de link maken naar de dagelijkse praktijk in de eigen openbare bibliotheek.

Het is heel spijtig dat de LibrarySchool in onze sector geen voet aan de grond kreeg omdat die opleiding nu juist tot doel had die 'nieuwe' kennis de sector in te brengen. Als er iets is wat duidelijk is, dan is het wel dat het hoog tijd is om de bibliothecaris van de toekomst te gaan scholen in de rollen zoals hiervoor beschreven. Het is een taak die individuele bibliotheekorganisaties niet alleen zelf op kunnen pakken, en daarvoor dus afhankelijk zijn van de sector als geheel en specifiek van de landelijke Vereniging van Openbare Bibliotheken en het Sector Instituut Openbare Bibliotheken. Stichting Bibliotheekwerk is op dit moment bezig met het project 'Werken in de Branche van de Toekomst'² waarin de veranderende capaciteiten door een veranderende bibliotheekfunctie worden onderzocht. Dit soort initiatieven verdienen een breed draagvlak in de sector en zijn belangrijk voor alle bibliotheken.

Functieprofielen

Vanaf 2015 werken wij met functieprofielen waarin het oude onderscheid tussen bibliotheektechnische taken en administratieve taken niet meer voorkomt. De reden hiervoor is dat wij onze organisatie willen ontwikkelen zonder stereotypen uit het verleden. We beoordelen en waarderen niet primair op basis van opleiding, maar op basis van attitude en kennis. Wij geven de medewerkers ruimte om door te groeien, door ze bovenal datgene te laten doen waar ze het beste in zijn. Belangrijk is dat bij de vraagbeantwoording aan onze bezoekers het niet toeval afhangt er een goed antwoord wordt gegeven. De ondergrens die wij daarom tot dusverre hebben getrokken voor bibliotheekmedewerkers die in contact staan met bezoekers is mbo 3.

Het uitgangspunt is om mensen in hun kracht te zetten en zich te laten ontwikkelen. Wil een bibliotheek zijn bezoekers persoonlijk laten ontwikkelen en groeien, dan zal ook het beleid voor het eigen personeel hierop gericht moeten zijn.

Nieuwe medewerkers

Kennis veroudert met de dag en dus is het van belang om binnen de bibliotheeksector jonge mensen binnen te halen die creatief zijn, die verbanden kunnen leggen, die kennis hebben van de collectie of op zijn minst in staat zijn die spoedig te verwerven. Mensen die kunnen switchen tussen de rollen van de bibliothecaris en daar ook als een stimulans voor bestaande medewerkers in werken. Nieuw bloed is essentieel voor elke organisatie. Bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken hebben we daarom de keuze in het beleid gemaakt om ruimte te maken voor nieuwe medewerkers. Deze medewerkers zijn belast met de taak om de bibliotheek van de toekomst vorm te geven en krijgen hiervoor de benodigde ruimte. Hierdoor is er mogelijkheid om experimenten te doen met nieuw bibliotheekwerk, waarin er aandacht is voor de complexe collectie en alles wat hiermee mogelijk is.

Experimenten

De afgelopen jaren zijn we binnen de Noord Oost Brabantse Bibliotheken volop aan het experimenteren. We zoeken hierin niet naar hét ultieme antwoord, maar doen pogingen de betrokken bibliotheek van de toekomst vorm te geven. De weg is soms belangrijker dan de herberg, zoals Cervantes het zei. We hebben allerlei nieuwe projecten bedacht en uitgevoerd waarin de rol van de bibliothecaris steeds weer varieert, maar altijd iets te maken heeft met de overkoepelende functie als gids.

Lezers van Stavast³ is een veelbesproken project waarin bibliothecaris Hans van Duijnhoven lezers gidst door de nieuwe non-fictie collectie. Dit experiment is zo succesvol, dat inmiddels het derde seizoen hiervan draait. Hans van Duijnhoven werd voor dit initiatief bekroond met de Bibliotheek Innovatieprijs 2013.

Wijsheid in Crisistijd⁴ ontstond vanuit het idee dat de bibliotheek een schat aan wijsheidsliteratuur bezit en daar juist in tijden van crisis behoefte aan is. Met een groep (deels werkloze) mensen werden bijeenkomsten gehouden waarin bibliothecarissen de deelnemers meenemen in de collectie rondom tien thema's. Dit experiment werd door de deelnemers gewaardeerd en kreeg een vervolg in Wijsheid van Verhalen⁵. Wijsheid in Crisistijd ontving in 2014 van de landelijke bibliotheek Innovatieraad een subsidie om te kijken naar de effecten en hoe de vertaalslag naar andere bibliotheken gemaakt kan worden. Internationaal was er ook aandacht voor deze experimenten en op het internationale IFLA Public Library Satellite in augustus 2014 werd een Engelstalig paper⁶ rondom Lezers van Stavast en Wijsheid in Crisistijd gepresenteerd.

Uit dit paper blijkt duidelijk dat deze twee projecten mooie voorbeelden zijn van experimenten waarin de bibliothecarissen steeds switchen tussen de beschreven rollen. Dit maakt de experimenten complex (en moeilijk in een draaiboek te vatten, zoals veelvuldig wordt gevraagd), maar des te uitdagender. En bovendien blijkt dat ze allebei door de gebruikers hoog gewaardeerd worden.

Kennismakers⁷ is een project dat ontwikkeld is samen met de bibliotheek Den Bosch, waarbij gebruikers wordt gevraagd hun kennis in te zetten voor andere gebruikers. Mensen maken kennis met elkaar, met nieuwe onderwerpen, en delen zo hun kennis, een vorm van co-creatie. De kennis van mensen in het eigen werkgebied wordt dus als het ware onderdeel van de collectie. Zowel bij onze bibliotheekvestigingen als in Den Bosch loopt het goed. Het concept is inmiddels ook succesvol ingevoerd bij andere bibliotheken, zoals Bibliotheek

Eindhoven en Bibliotheek de Meierij. De rol van de bibliothecaris is hierbij vooral die van impresario. Zorgen dat de mensen met elkaar verbonden worden.

De Verhalencoach⁸ is een project waarbij de bibliotheekmedewerkers individuele klanten persoonlijk advies geven. Uit de evaluaties van klanten blijkt dat dit persoonlijke advies wordt gewaardeerd: Ik wil je laten weten dat ik erg tevreden was over het gesprek, er was alle ruimte om alles te bespreken en ook alle aandacht. Ik ben hierdoor wel andere boeken gaan lezen, en ga dat in de toekomst zeker uitbreiden. En: Prettig, leuk om te praten met iemand die verstand heeft van literatuur en weet wat er te koop is op dit gebied.

Om het project op te schalen, en meer gebruikers te bereiken, zijn we nu bezig om thema adviezen te maken voor organisaties, bijvoorbeeld thema adviezen voor een lokaal ziekenhuis over allerlei ziektebeelden. De bibliothecaris rol als gids is hier overduidelijk aanwezig. Die gids rol wordt hierin ook sterk gewaardeerd. De gebruiker wordt een zekerheid geboden die zij prettig vinden: de bibliotheek selecteert dat wat belangrijk en meest passend is. Daarmee bied je de grip die mensen nodig hebben in een steeds toenemende stroom van aanbod.

Al deze bovenstaande experimenten dienen diverse doelen: ontdekken wat de rol van de bibliothecaris kan zijn, ontdekken wat de gebruikers van de bibliotheken waarderen, ontdekken waar onze kennis te kort schiet, die bijspijkeren, en zoveel mogelijk medewerkers meenemen in de nieuwe rollen van de bibliothecaris, om zoveel mogelijk mensen in ons werkgebied te laten ervaren wat de nieuwe rol van de bibliotheek is en bovenal kan worden.

BIBLIOTHEEKORGANISATIE

Natuurlijk is niet alles een succesverhaal. Het vormgeven van de bibliotheek van de toekomst door middel van deze experimenten vraagt veel inzet van medewerkers en een bevoegenheid die niet kan worden opgelegd. Het moet ook in het DNA van de bibliothecaris zitten. Er is een spanning tussen hoe het nu is (het ist) en waar we naar toe willen (het soll). Dat laatste roept bij medewerkers soms angst op, want het is onbekend, grotendeels nieuw en daarmee moeilijk te vangen.

Opmerkelijk is dat de CAO Openbare Bibliotheken vooral kennis van management beloond en veel minder waardering in termen van salaris geeft aan mensen met vakkennis en een open houding, aan de betrokken bibliothecaris. Gezien het voorgaande is dat iets wat schuurt. Het laat op een symbolische manier het probleem zien waar we mee zitten. Want willen we die creatieve kennisorganisaties worden als openbare bibliotheken (en wie de beleidsplannen er op na leest, kan concluderen dat elke bibliotheek dat eigenlijk wel wil), dan zal juist die vakkennis beloond moeten gaan worden. Een aantrekkelijke sector worden voor hoogopgeleide professionals met kennis op allerlei uiteenlopende terreinen gaat niet lukken met alleen goedbetaalde salarissen voor het management. De CAO zou in dit licht kritisch bekeken moeten worden en daar waar nodig aangepast. Maar bovenal begint een dergelijke omwenteling met een 'shift of mind': willen we kennis een centrale plaats geven in onze sector, dan zullen we die ook moeten gaan belonen. Linksom of rechtsom. We cannot have good libraries until we first have good librarians - properly educated, professionally recognized, and fairly rewarded [Herbert S. White, cursivering door de auteurs].

Ook in de inrichting van de bibliotheekorganisatie moet rekening gehouden worden om de bibliothecaris die nieuwe taken en rollen goed te kunnen laten vervullen. Kennis moet tot bloei kunnen komen, maar daarvoor is tijd en aandacht nodig. Medewerkers moeten de kans krijgen om die kennis op te bouwen. Denk alleen maar aan de 10.000 uren regel van Gladwell. Je moet de kans krijgen om kennis op te bouwen.

Het derde essay in deze reeks zal dan ook gewijd zijn aan de bibliotheekorganisatie en de rol van het management in het tot stand brengen van een betrokken bibliotheek en in het creëren van ruimte voor een betrokken bibliothecaris.

TOT SLOT

We zochten in dit essay naar de taken en houding van een betrokken bibliothecaris in een betrokken bibliotheek. We kunnen nog tal van rapporten schrijven over de bibliotheek en de toekomst ervan, maar zolang we geen visie hebben op de bibliothecaris, de medewerker, het kapitaal dat deze bibliotheek vorm gaat geven, blijven de woorden over de bibliotheek van de toekomst leeg. We moeten doen. Proberen, experimenteren. Wij hebben ook het gehele antwoord niet gevonden. Want als iets ons tijdens deze struikeltocht duidelijk werd, dan is het wel dat het onderwerp ‘de bibliothecaris van de toekomst’ een complex en moeilijk te vatten thema is. Toch heeft de zoektocht ons helderheid gegeven, naar de functie, de rollen, de doelen en de houding van de bibliothecaris. De daaropvolgende hoe-vraag is het spannendst. Want hoe ga je dat nu allemaal doen? We hebben hier onze eigen experimenten beschreven, in de hoop andere bibliotheken te inspireren.

Frido Mann, de kleinzoon van Thomas Mann, stelt in een gesprek met Rob Riemen: “Wat ik van het leven heb geleerd, is geduldig te zijn, tijd te nemen, goed na te denken en ook dat het er uiteindelijk om gaat dat je weet wie je bent en dat je jezelf blijft”. (De universiteit van het leven). Een advies dat wij ook ter harte nemen als het gaat om de toekomst van de bibliotheek en vooral om de toekomst van de bibliothecaris. Als individuele bibliotheken en als sector als geheel moeten we de tijd nemen en goed nadenken over de nieuwe taken die een bibliothecaris gaat vervullen, welke houding daarbij van belang is, en daaropvolgend welke kennis een bibliothecaris moet (kunnen) verwerven. Dit essay is een experiment geweest om na te denken over deze onderwerpen en onze kennis hierover te delen met een groter publiek. Om onszelf en onze collega bibliotheken wakker te maken - en te houden.

*To become a librarian
is to become a lifelong learner*

- David Lanke -

VERANTWOORDING

- Beroepsprofiel Bibliothecaris Openbare Bibliotheken. Eindrapport van de Commissie Beroepsprofiel.* NBLC Uitgeverij, 1994.
- Bibliotheek van de toekomst: Knooppunt voor kennis, contact en cultuur.* SIOB, 2014.
- Godin, S. *Stop Stealing Dreams: What is School For?* www.sethgodin.com
- Graaf, W. de. *Superbibliothecarissen: Inspireren, verbinden en delen.* Bibliotheekblad 7, 2014.
- Huysmans, F. *De maatschappelijke opdracht van de openbare bibliotheek in de 21^e eeuw: een voorstel ter discussie*, 2013.
Via <http://www.knvi.me/profiles/blogs/de-maatschappelijke-opdracht-van-de-openbare-bibliotheek-in-de-21>
- Huysmans, F. & Hillebrink, C. *De openbare bibliotheek tien jaar van nu.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2008.
- Lankes, R.D. *The Atlas of New Librarianship.* MIT Press, 2011.
- Polderman, M.W. et al. *Community building for public libraries in the 21st century: examples from The Netherlands.* IFLA Paper: http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/community_building_for_public_libraries_in_the_21st_century_polderman_et_al.pdf
- Riemen, R. *De universiteit van het leven.* Nexus Instituut, 2013.
- Tellegen, T. *Brieven aan Doornroosje.* Querido, 2011.
- Wieldraaijer, E. Phil Bradley. *Wij zijn geen boekenuitleners, wij zijn detectives.* Bibliotheekblad 5, 2013.

Het gedicht van Szyborska is afkomstig uit haar bundel Einde en Begin – verzamelde gedichten. Uitgeverij Meulenhoff.

LINKS NAAR WEBSITES

- 1 www.superbibliothecaris.nl
- 2 www.cubiss.nl/nieuws/veranderende-bibliotheekfunctie-vraagt-andere-capaciteiten
- 3 <http://lezersvanstavast.blogspot.nl/>
- 4 www.nobb.nl/component/content/article/65-algem1/4184-wijsheid-in-crisistijd
- 5 www.nobb.nl/oss/activiteiten/evenement/2731-wijsheid-van-verhalen
- 6 www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/community_building_for_public_libraries_in_the_21st_century_polderman_et_al.pdf
- 7 www.nobb.nl/component/content/article/65-algem1/4237-ben-jij-eeen-kennismaker
- 8 www.nobb.nl/nobb/service/de-verhalencoach

Hoe gaan we de bibliotheek van de toekomst vormgeven? Met welke medewerkers? Welke vaardigheden en welke kennis zal de medewerker van de bibliotheek van de toekomst zich eigen moeten maken om een relevante positie in de samenleving in te kunnen nemen?

Over bibliotheken en betrokkenheid is een essayreeks van de Noord Oost Brabantse Bibliotheken. Het eerste deel (2013) ging in op de vraag voor welke waarde(n) bibliotheken in een samenleving staan. Dit tweede deel gaat over de bibliothecaris van de toekomst. Het doel van de essayreeks is om een gesprek, een dialoog, op gang te brengen. Tussen en met vakgenoten in de bibliotheeksector - en daarbuiten.